

DÍL PRVNÍ.

OTÁZKA MĚNY.

Rakousko-uherská měna před československým okolkováním bankovek.

1. První, největší a nejtěžší starostí po převratu bylo uvedení měny a oběhu peněz do pořádku; neboť nebylo vůbec známo, jak vlastně si stojí rakousko-uherská monarchie se svojí valutou. Hned při vypuknutí války bylo změněno ustanovení statutu Rakousko-uherské banky ve dvou bodech: zrušen nejen zákaz půjčovati státu a povinnost krýti 40% vydaných bankovek zlatem, ale zrušeno také ustanovení, že cedulová banka musí vydávati každých 10 dní výkaz o svém stavu. Bylo proto nejasno, mnoho-li bankovek je v oběhu, jak jsou kryty zlatem, jak jsou kryty směnečně a zápůjčkami na cenné papíry. Jisto bylo jen, že všechny zlaté i stříbrné mince i zlaté dukáty zmizely z oběhu, buď že byly thesaurovány, nebo průmyslově zpracovány, nebo vyvezeny za hranice. Avšak tento oběh nebyl značný. Ve zlatých mincích činil asi 300 milionů korun, ve stříbrných asi 200 milionů korun.

2. V Rakousku-Uhersku byla sice zavedena zlatá měna, avšak výměna bankovek za zlato byla suspendována, takže byla zde skutečně kulhavá měna zlatá. Mimo to měly bankovky nucený oběh ve vnitrozemí. Obyvatelstvo bylo zvyklé na papírové peníze, a proto oběh mincí byl nepatrný.

Všecky známky nasvědčovaly však tomu, že bylo nekrytých bankovek na účet státu vydáno ohromné množství, poněvadž peněžní ústavy zdráhaly se přijímati vklady na vyšší než jednocentní úrok, všecko placeno bylo hotově, úvěr jako prostředek obchodní úplně vymizel.

3. Vláda rakousko-uherská měla dle statutu právo žádati od Rakousko-uherské banky pětiprocentní daň z bankovek, které byly vydány nad kontingent. Tento kontingent rovnal se zlatému pokladu zvětšenému o 600 milionů korun. Činil-li na př. kovový poklad 1500 milionů korun, musila býti z bankovek, vydaných nad 2100 milionů korun, placena pětiprocentní daň státu. Účel tohoto opatření byl, aby banka hleděla udržovati poklad kovový na dostatečné výši, aby dále nerozmnožovala oběživo a brzdila zvýšením diskontní úrokové míry přílišnému rozmnožení, poněvadž jinak — kdyby ponechala úrokovou míru pod pěti procenty — utrpěla by ztrátu. Po vypuknutí války použil stát tohoto ustanovení k účelu právě opačnému: aby rozmnožil oběživo. Vypůjčil si 1800 milionů korun od banky na 6%, srazil si daň, takže zaplatil vlastně pouze 1%. Tyto bankovky byly ještě kryty zlatem do výše 40%.

4. Poslední výkaz před válkou ze dne 23. července 1914 zněl:

Aktiva:

Kovový poklad:

Zlaté mince korunové měny, zlato ve svítcích, zahraničních a obchodních mincích, kilogram ryzího zlata počítán po 3.278 K	1.237,878.750.23	
Zlaté směnky na zahraniční místa a zahraniční bankovky	60,000.000	
Stříbrné mince kulantní a drobné	<u>291,368.322.39</u>	
		Změny oproti stavu z 15. července 1914. 1.589.247.072.62 — 7.536.157.50

Eskontov. směnky, warranty a efekty	767,830.517'82	—	5,173.499'31
Zápůjčky na ruční zástavu (lombard)	186,525.600	— —	3,893.300'—
Státní dluh rakou- ský	60,000.000	— —	
Cenné papíry	17,617.691'03	+	420.907'93
Hypoteční zá- půjčky*)	299,994.062'34	+	442'96
Jiná aktiva	115,292.520'62	—	12,017.089'99
Úhrn aktiv	<u>3.036,507.464'43</u>		

P a s i v a :

Akciový kapitál	210,000.000	—	
Reservní fondy	32,159.903'13		
Bankovky v oběhu	2,129,759.250	—	42,651.690'—
Pohledávky na účtě žirovém a jiné			
Ihned splatné závazky	291,270.109'97	+	8,729.888'41
Zástavní listy v oběhu*)	291,267.800	+	57.000'—
Jiná pasiva	82,050.401'33	+	5,666.105'68
úhrn pasiv	<u>3.036,507.464'43</u>		

P ř í p u s t n ý o b ě h b a n k o v e k :

Nezdaněných	K 59,487.000	—
Zdaněných	K 1,783,871.000	—
úhrnem	<u>K 1,843,358.000</u>	—

Výkaz ze dne 26. října 1918, tedy v den před pře-
vratem (dne 27. října 1918 byla neděle), zněl:

A k t i v a :

1. Kovový poklad:

1. Kovový poklad:

Zlaté mince korunové měny, zlato ve svitkách, v zahraničních a obchodních mincích počítáno za kg ryzího zlata 3.278 K	267,722.585'76
zlaté směnky na cizozemská místa	17,286.867'93
stříbrné mince kurantní a drobné	57,332.381'38
2. Pokladniční poukázky válečných zápůjčko- vých pokladen	100,241.250'—

*) Rakousko-uherská banka byla také hypotečním ústa-
vem, poskytovala hypoteční zápůjčky na zástavní listy, což
však nemělo s její činností jako cedulové banky nic společného.

3. Eskontované směnky, warranty a cenné papíry	2.812,946,303·09
4. Zápůjčky na ruční zástavu (lombard)	4.094,582.400·—
5. Dluh rakouské vlády	60,000.000·—
6. Zápůjčka rakouské vládě	19.634,000.000·—
7. Zápůjčka uherské vládě	6.798,000.000·—
8. Cenné papíry	57,177.562·19
9. Hypoteční zápůjčky	280,667.735·42
10. Pohledávky z pokladních poukázek	
a) u rakouské vlády	1.862,997,276·—
b) u uherské vlády	1.066,243.724·—
11. Jiná aktiva	1.198,106.013.25
úhrn aktiv	<u>38.307,304.099·02</u>

P a s i v a :

1. Akciový kapitál	210,000.000·—
2. Reservní fondy	42,190.269·39
3. Oběh bankovek	30.679,675.403·—
4. Žirové účty	2.849,017.835·84
5. Zástavní listy v oběhu	274,721.200·—
6. Oběh pokladních poukázek	2.929,241.000·—
7. Ostatní pasiva	1.322,458.390·79
úhrn pasiv	<u>38.307,304.099·02</u>

Změny za války jsou jasné:

23. července 1914 26. října 1918 méně(—) více(+).
k o r u n y

Kovový poklad	1.589,247.072·62	342,341.835·07	—	1.246.905.237·55
Oběh bankovek	2.129,759.250·—	30.679,675.403·—	+	28.549.916.153·—
Žirové účty	291,270.109·97	2.849,017.835·84	+	2.557.747.725·87
Oběh bankovek kryt kovem	75%	1·115%	—	73·885%
Oběh bankovek a žirových účtů kryt kovem	65·70%	1·021%	—	64·679%

Ostatní bankovní krytí obíhajících bankovek i denně splatných závazků doplňovalo 23. července 1914 úplně zlaté krytí, neboť tento možný oběh bankovek byl 2.129,759.250 K + 291,270.109 K (účty girové) čili celkem . . . . . 2.421,029.359·—

naproti tomu kovový poklad per	1.589,247.072·62
zásoba obchodních směnek	767,830.517·82
lombard	186,525.600·—
úhrnem	<u>2.543,603.190·44</u>

kryto bylo tedy bankovní a kovem více o	122,573.831·44
Dne 26. října 1918 však oběh bankovek rozmnožený o girové účty	33.528,693.238·—
kryt tímto způsobem: kovovým pokladem	342,341.835·07
směnkami vykazovanými obnosem	2.812,946.303·09
z nichž bylo však státních	<u>2.800,000.000·—</u>
takže směnek obchodních bylo	12,946.303·09
lombardem (většinou válečných půjček)	<u>4.094,382.404·—</u>
úhrnem bylo kryto soukromoprávně	<u>4.449,670.542·16</u>
nebylo kryto soukromoprávně, nýbrž jen státem	29.079,012.696·84

čili v procentech 86.73 celého možného oběhu.

Tento poměr byl by ještě nepříznivější, kdybychom vyloučili lombardy válečných půjček, které byly prováděny způsobem, jenž přímo lákal k přeměňování půjček v oběživo. Půjčky byly zadávány v kursu 96.— a zúročeny 5½%. Rakousko-uherská banka se však zavázala státu, že dá na tyto půjčky 75% zápůjčky na 5%, tedy o ½% levněji než úrok státem placený. Důsledek toho byl, že lidé upsali první půjčku, při druhé ji lombardovali 75% a upsali druhou, při třetí provedli totéž s druhou půjčkou atd. a byli dlužní více než měli jmění. A poněvadž válečné půjčky klesly na 60%, byla vlastně tato položka dubiosní.

Stav Rakousko-uherské banky však byl ještě horší, uvážíme-li transakci s tak zv. pokladničními poukázkami. Papírových peněz bylo tak ohromné množství v oběhu, že vymizel úvěr, peněžním ústavům zaplacený směnkami i jiné dluhy, nikdo si nevypůjčoval, valily se jen vklady do bank, spořitelen a záložen, které tyto ústavy nemohly v půjčkách obchodu a průmyslu, ani v hypotekách umístiti, snížily sice úrok vkladový na 1%, později na ½%, ale marně. Stát chtěl využití tohoto stavu a dal Rakousko-uherské bance právo, aby vydávala obecenstvu 4% poklad-

niční poukázky, jichž výnos odevzdala státu, který je opět pustil do oběhu. Zavázal se sice, že při splatnosti poukázek je bance zaplatí, ale prostředků na to neměl, banka musila by půjčiti obnosy ty státu a na zaplacení pokladničních poukázek vydati nové bankovky, v aktivech z položky 10 a), b), přestěhoval by se obnos do 6. a 7. položky aktiv a v pasivech z položky 6. do položky 3. čili zvýšil by se oběh o 3 miliardy, takže by dosáhl 36.5 miliardy korun a byl by kryt 4.4 miliardami, v tom však dubiosními lombardy válečných půjček do výše 4 miliard, takže skutečné krytí obnášelo by 400 milionů čili něco přes 1%. (Rakousko-uherská banka to skutečně dle své zprávy pro valnou hromadu za r. 1919 provedla, že pokladniční poukázky, které zatím narostly na 6600 mil. K zaplatila natisknuvši bankovky a připsala obnos ten k tíži bývalé Rakousko-uherské monarchii).

5. Z tohoto stavu je zřejmo, že obíhající bankovky přestaly býti bankovkami skutečnými. Nominelně byly sice bankovky, ve skutečnosti však státovky Rakousko-uherského mocnářství a vzhledem k tomu, že bankovky tyto nebyly směnitelný za zlato a měly nucený oběh, mohlo se zde právem mluvit o státním dluhu bankovkovém, o nucené půjčce státní, kde dlužníkem byl stát nikoli banka, a věřitelem státu každý, kdo bankovku přijal. Místo kulhavé měny zlaté, fakticky zavedena měna papírová s ohromnou inflací. Obchod a průmysl byly válečným hospodářstvím vlastně vyloučeny, všechna práce i všechny výrobky věnovány vedení války, $\frac{3}{4}$ obyvatelstva žilo na státní útraty — vojáci v zákopech i zázemí, rodiny narukovavších živé státními příspěvky, horníci, dělníci v naftových jamách, železniční zaměstnanci, dělníci v továrnách na střelivo, zbraně, uniformy, boty, mouku, suchary a pod. — a tyto výdaje státní neplodné, netvořící nové hospodářské statky, nýbrž věci, které byly ničeny v bojích nebo spotřebovány bojujícími, placeny byly natištěnými bankovkami bez hospodářského podkladu, bankovkami, které nepředstavovaly prodané zboží, za něž stržená cena vracela by se zpět do banky vypla-

cením směnek, z jejichž výnosu bankovky vzešly. Jestliže před válkou potřebovala rakousko-uherská monarchie v největší podzimní konjunktře 2.800 mil. K oběživa — drobné peníze v to počítaje — a nyní měla (s drobnými mincemi) v oběhu za 31.000 mil. K, čili jedenáctkrát tolik, a to pevného bloku státovek, který mohl býti snížen nejvýše o 12 mil. K směnek, jež byly v portefeuille rakousko-uherské banky, nezvyšoval se při dobré konjunktře, neklesal při menší zaměstnanosti obchodu a průmyslu, byla zajisté inflace obrovská.

6. Všecky hospodářsky těžké následky inflace se dostavily a lze je shrnouti takto:

a) Hned na počátku války — aby byla účinná populární — placeny při rekvisicích pro vojsko dvojnásobné ceny za obilí, dobytek, koně, vozy, zvýšeny mzdy v továrnách muničních a zbrojních, pak v dolech a naftových jamách, vypláceny podpory příslušníkům narukovavších vojáků, jejichž příjmy vzrostly o tuto podporu, takže během prvních 14 dnů vysypáno obyvatelstvu 2.000 mil. K v bankovkách a současně odňato na obilí, dobytek, látkách ohromné množství těchto statků do vojenských skladů. Na jedné straně důchody a tím nákupní síla jednotlivců a celých širokých vrstev narostly, současně však zásoby nutných potřeb životních se zmenšily. Lidé se zvýšenými důchody byli ochotni dáti za vzácnější potřeby vyšší ceny. Drahota stoupla a vynutila si zvyšování mezd, platů a podnikatelských zisků v ostatním oboru národního hospodářství. Vedla také ke zvyšování platů státních zřízenců, podpor rodinám narukovavších, platů důstojnictva i mužstva, státní rozpočet rostl, daně nezvýšeny, nebo se nevybíraly, ale tisklo se.

b) Zvýšené důchody vedly však také ke zvýšené životní míře a k rozmařilosti náhle zbohatnuvších, a věci luxusní byly nežádoucnější. Chtivost zábav rostla. Divadla, kinematografy, taneční zábavy byly na denním pořádku při ohromné návštěvě a pateronásobném, později desateronásobném vstupném.

c) Dluhy obchodní i hypotekární byly zaplacený, a při ohromném nadbytku oběživa zavedeno placení za hotové a usnadněna spekulace. Každý věděl, že nemůže ztratiti na zboží, které koupí dnes a uschová, poněvadž bylo jisto, že — obzvláště při blokádě provozované Spojenci — bude zboží čím dále tím méně, poptávka po něm jak od státu, tak od obyvatelstva bouřlivější, takže zaplacená bude cena daleko vyšší.

d) Stát sice mohl stanoviti ceny rekvisiční pro vojenské potřeby, mohl také stanoviti rekvisiční ceny pro zásobování obyvatelstva, ale nemohl docíliti toho, aby opatřil vojsko a všecko obyvatelstvo dostatečným množstvím toho, co potřebovalo. Zavedl státní hospodaření obilím, masem, tuky, mlékem, bramborami, látkami, obuví, ale z toho, co stát přidělil, by se nikdo nenajedl, jídlo neomastil, neoblékl by se a musil by choditi bos. Lidový vtíp označil ministerstvo výživy lidu „ministerstvem podvýživy“. Příčina byla jasná: armáda spotřebovala na všech těchto věcech dvakráte tolik než by spotřebovali tito vojíni, kdyby byli doma. I když zakázáno sladovati ječmen, pálení z bramborů lih a vyráběti škrob, nestačil zbytek na výživu obyvatelstva a to tím spíše, že cena, kterou platil stát, byla nízká, výrobci neodváděli vůbec neb neodváděli včas, dostavily se nepořádky v přidělech, touha zaopatřiti si tajně potraviny a šaty, pod rukou placeny vysoké ceny, a tím jenom nalákáni byli výrobci, aby neprodávali státu za nízké ceny, nýbrž soukromníkům za ceny vysoké. U všech předmětů, jimiž stát hospodařil, vyvinula se cena dvojitá: oficiální a tajná, která byla dle výše risika troj- až pateronásobná ceny oficiální. Tím dostávalo se množství lidí mimořádně vysokých příjmů, kdežto ti, kdož takto draho nakupovali, snažili se zvýšiti svoje důchody, a základem pro tvoření mezd a platů a tím výrobních nákladů nebyla cena oficiální, nýbrž tato cena pod rukou. A tak snaha státu rozkazem státním snížití ceny nejen ztroskotala — to musilo nastati dle zákonů hospodářských — nýbrž vedla k tomu, že ceny a výrobní náklady staly se ještě vyšší.

e) Nedůvěra ke koruně se šířila, i když pravý stav byl zatajován neuveřejňováním výkazů Rakousko-uherské banky. Každý viděl ohromné spousty bankovek a úplné zmizení zlata. Vědělo se, proč u německé Říšské banky — jež uveřejňovala výkazy — roste zlatý poklad: poněvadž Německo prodávalo svému spojenci, Rakousko-Uhersku, za zlato, vědělo se, že rakousko-uherská vláda odňala bance 392 mil. korun ve zlatě, které jí r. 1892 při přeměně na měnu zlatou zapůjčila, vědělo se, že do Holandska a Švýcarska platí se zlatem. A tu při každém neúspěchu centrálních mocností objevil se útěk od koruny nakupováním cizích valut (obzvláště v době než byly Spojené Státy ve válce), cenných papírů, znějících na cizí zlaté měny, domácích cenných papírů a také zboží, nábytku, šatstva a prádla. Za takových dob neprodaly selky než za látky a šaty, a garderoby měšťanských rodin stěhovaly se na vesnice za mouku, sádlo, mléko, máslo. Selky za války nakoupily neb vyměnily vybavy pro svoje dcery, v mnohém seelském statku nemají jedno, nýbrž dvě fortepiana, a jeden sedlák na Písecku, máje již všecko, nač si pomyslí, koupil za papírové koruny rakev.

Naproti tomu obchodníci odepírali prodávati venkovanům zboží, řemeslníci odpírali konati práci, leč za mouku, vejce, drůbež a pod. Kdo viděl tyto křečovitě záchvaty hospodářského tělesa, toto nebezpečí, že dalším tiskem nekrytých bankovek klesneme nejen z úvěrního hospodaření na placení hotovými penězi, nýbrž že klesneme na hospodářství směnné, musil za prvý úkol považovati odstranění valutních nepořádků, inflaci s jejími hrozivými následky.

7. Ujímaje se v listopadu 1918 portefeuillu ministra financí v nové československé republice, chtěl jsem nejprve odstraniti pokračování v inflaci mezinárodních zakročením. Žádal jsem ministra zahraničních záležitostí dra Edvarda Beneše, který byl v Paříži při sjednávání podmínek příměří, aby byla při Říšské bance německé a při Rakousko-uherské bance zřízena mezinárodní komise, která by zamezila

vydávání soukromoprávně nekrytých bankovek, aby inflace nepostupovala. Ukazoval jsem, že vstup do míru musí s sebou přinést pořádek ve valutních poměrech a že nutno začít tím, že další inflace tiskem bankovek pro státy se zamezí.

K tomuto mezinárodnímu zakročení nedošlo buď proto, že národové se spořádanou měnou nedovedli si ani představití hrůzy, které může tisk papírových peněz způsobiti, nebo proto, že jim vsažení do práv poražených států bylo proti mysli. Kdo nyní vidí, k čemu vedla inflace v Rakousku, Německu a Polsku a cítí na svém národním hospodářství dumping-system Německa, byl by jistě ochotnější o tom uvažovati.

Také během mírového jednání jsem znovu upozorňoval ministra dra Beneše na důsledky, které vzejdou, nechají-li se obě banky cedulové volně hospodařiti.

8. Na zakročení mezinárodní jsem čekati nemohl, nýbrž postupoval samostatně očekávaje, že stav věci způsobí změnu smýšlení u spojenců. Vyjednával jsem nejprve s Rakousko-uherskou bankou o tom, že ponecháme na čas společnou měnu za těchto podmínek:

a) každému ze států, které vznikly na území Rakouska a Uher, nebo obdržely část jeho území, bude dáno právo zříditi si vládního komisaře, který by na obchody banky dozíral (bývalá monarchie měla takového komisaře);

b) válečné půjčky nebudou lombardovány, nejméně z důvodu inflace, nýbrž i proto, že banka předložila závazek vlády rakouské i uherské, že jí ručí za škody vzniklé lombardem válečných půjček a bylo potřebí ihned zakročiti, aby tento závazek nemohl býti vztahován i na vládu československou;

c) žádnému ze států nesmí banka poskytovatí zápůjček, leč se svolením všech států, jež vznikly na území bývalé monarchie Rakousko-uherské nebo mají část jejího území.

První podmínce bylo vyhověno a zřízení komisaři československý, rakouský, maďarský, jugoslovanský, polský, rumunský a italský. Druhé podmínce banka vyhověti nechtěla. Třetí podmínku přijala jako samozřejmou.

Následkem nepřijetí druhé podmínky zakázal jsem všem filiálkám Rakousko-uherské banky na území Československé republiky lombardovati válečné půjčky rakouské a uherské. Důvod pro toto opatření spočíval v následující úvaze:

Stav válečných dluhů byl dne 31. října 1918 tento:

	Rakousko	Uhry	Dohromady
1. Válečné půjčky:			
a) veřejně sub-		k o r u n	
skribované	35.069,002.650.—	15.667,835.850.—	50.736,838.500.—
b) neveřejně			
upsané	161,600.000.—	2.950,000.000.—	3.111,600.000.—
2. Dluhy u Rakousko-uherské banky:			
a) zápůjčky	23.596,800.000.—	9.042,700.000.—	32.639,500.000.—
b) pokladní			
poukázky	1.822,352.424.—	1.125,489.092.—	2.947,841.516.—
3. Zálohy peněžních ústavů na novou válečnou půjčku	4.009,186.335.—	2.562,225.283.—	6.571,411.618.—
4. Dluhy v říšských markách	3.170,576.556.—	1.700,268.444.—	4.870,845.000.—
5. Dluhy v holandských zlatých	83,899.908.—	31,248.000.—	115,147.908.—
6. Dluhy v bulharských lvech	3,427.200.—	—	3,427.200.—
7. Dluhy v dánských korunách	27,212.985.—	9,724.050.—	36,937.035.—
8. Dluhy ve švédských korunách	10,525.401.—	2,007.049.—	12,532.450.—
	<u>67.954,583.459.—</u>	<u>33.091,497.768.—</u>	<u>101.046,081.227.—</u>

Dluhy pod č. 4.—8. přepočítány jsou na koruny dle zlaté, předválečné parity bez ohledu na znehodnocení koruny. Mimo tyto dluhy byla vojenská správa dlužna dodavatelům válečným asi 5000 mil. korun.

Z tohoto stavu válečných dluhů jest zřejmo, že valutní poměry byly ohroženy tím, že Rakousko-uherská banka za dluhy uvedené pod č. 5.—8. převzala ručení jako rukojmí a plátce a byla povinna platiti buď zlatem nebo natisknouti k tíži státu bankovky, za něž by nakoupila cizí valuty dle kursu. Vládní komisař vyzbrojený právem veta měl počínání Rakousko-uherské banky pečlivě sledovati.

Válečné půjčky pod č. 1. uvedené znamenaly veliké nebezpečí pro nadměrné rozmnožení oběživa, poněvadž banka měla závazek lombardovati je 75% z nominale na 5%, ačkoli byly 5½%ní a měly kurs 60%. Proti tomu zavázala se rakouská i uherská vláda, že ručí bance za škody, které by jí vznikly z tohoto lombardu. Postupovala proto banka svrchovaně lehkovážně, nezjišťujíc bonitu, ano ani identitu zástavního dlužníka, takže přelévání půjček do oběživa, a útěk od nich byl usnadněn. Byla proto skutečná obava, že budou válečné půjčky za těchto výhodných podmínek v massách lombardovány a přeměňovány na oběživo, rozmnožující tak inflaci. Všecko to dalo by se také za ručení naší vlády, kdyby neprotestovala.

Že tyto obavy nebyly bez podkladu, bylo viděti záhy. Za jediný den, 7. listopadu 1918, lombardováno u Rakousko-uherské banky za 609 mil. válečných půjček a v době od 26. října 1918 do 26. února 1919, tedy za 4 měsíce, stoupl lombard válečných půjček u Rakousko-uherské banky z 4094.5 mil. korun (což znamená nominale 5459 mil.), na 9319 mil. čili zvětšilo se oběživo tímto způsobem o 5224.5 mil. K, o 1 miliardu korun více než za celou válku. V lombardu u Rakousko-uherské banky bylo válečných půjček za 12.425 mil. K nominale čili 24% všech válečných půjček. Filiálky Rakousko-uherské banky v naší republice nesměly dle mého rozkazu lombardovati válečné půjčky a proto zůstaly na svém původním stavu 472 mil. korun!

9. Rakousko-uherská banka svůj závazek, že nebude tisknouti pro stát bez svolení všech států sukcessních, hned v několika dnech nedodržela. Obrátila

se totiž na ni vláda Lamaschova, která nastoupila několik dní před kapitulací a vládla pro Rakousko mezi tím již rozpadlé, a žádala, aby tomuto bývalému státu zapůjčila v bankovkách 2000 mil. K. Československá vláda protestovala proti tomuto tisku bankovek, avšak přes tento protest byly natištěny.

10. Z tohoto postupu banky viděla československá vláda, že musí se připravit na odluku od rakousko-uherské měny a od Rakousko-uherské banky. Provedení však nebylo možno ihned, poněvadž nebylo prostě lze natisknouti obratem za 10 miliard bankovek a vyměnit si je za bankovky rakousko-uherské banky, pokud obíhaly na území československém. Ani veliké americké firmy nechtěly přijati zakázku s kratší lhůtou dodací než 6 měsíců. Také okolkování bankovek vyžadovalo natištění ohromné spousty kolků.

11. K těmto technickým překážkám řadily se hospodářské. Převrat, zbolševisování Vídně, stále nepokoje v okolních státech vyvolaly velikou thesauraci peněz, thesauraci takového dosahu, že se objevil nedostatek platidel a Národní shromáždění učinilo preventivní opatření o zavedení náhradních platidel, kdyby se krise nepřemohla. Kromě toho poštovní spořitelna vídeňská, která chekovým svým oddělením starala se účinně o bezpeněžné placení, byla úplně immobilisována válečnými půjčkami, nikdo nechtěl do ní vpláceti a, poněvadž byla v českých zemích pasivní, nechtěly poštovní úřady její cheky vypláceti. Stejně tomu bylo se spořitelnou uherskou v Pešti. Důsledek toho byl, že průmyslové a obchodní podniky udržovaly veliké obnosy na hotovosti, nemajíce jistoty, že jejich cheky budou vyplaceny. Tím thesaurace rostla.

V těchto obtížích navrhl jsem poštovní správě, aby zřídila poštovní spořitelnu československou tím způsobem, že složní listy, na něž se platy u poštovních úřadů konají, zůstanou staré rakouské (resp. uherské), kdo však červeně křížem složní list přeškrtne, dává tím rozkaz, aby byl zaslán do Prahy če-

skoslovenské spořitelně, která vklad zúčtuje na kontu toho čísla, jež měl majitel konta ve Vídni (resp. Pešti), oznámí mu vklad, a on může chekem rovněž červeně křížem přeškrtnutým disponovati o těchto penězích. Neškrtnuté složní listy a cheky šly do Vídně. Poštovní správa opatřila si úředníky české z Vídně, dala natisknouti potřebné účetní tiskopisy a již dne 20. listopadu zavedeno úřadování nové poštovní spořitelny.

12. Tyto obtíže následkem thesaurace byly na celém území bývalé monarchie. Rakousko-uherská banka nestačila tisknout, takže chtěla zavést 10.000 korunové bankovky a po jedné straně tištěné prozatímní 25- a 200korunové bankovky. Ostatní státy přivolily k tomu, jen Československo nikoli. Odepřelo uveřejnění vyhlášku a nepropůjčilo jim nucený oběh. Důvodem bylo zamezení inflace a u 25 a 200 korun kromě toho snadnost padělání těchto velmi primitivně natištěných peněz. Toto neuznání zvětšilo sice obtíže, poněvadž cukerní kampaň, vyžadující mnoho peněz, byla v plném proudu, avšak československá vláda ve svém boji proti inflaci sáhla raději k tomu, že zakázala dne 14. listopadu 1918 hlavnímu ústavu rakousko-uherské banky v Praze a jejím filiálkám vypláceti ze žirových účtů bankám obnosy, leč jen, prokáží-li, že nemají samy potřebné hotovosti na výplaty mezd a úřednických platů pro podniky, jež financují. Bylo totiž prokázáno, že peněžní ústavy udržovaly rovněž vysoké pokladniční hotovosti z obavy před rušením znepokojených vkladatelů a rozmnožovaly tak tíseň peněžní.

13. Povlovně vlny znepokojení ulehly, v československé republice panoval pořádek a klid, peníze vracely se zase do bank v takovém množství, že nebylo pro ně ani umístění, banky opětně snížily úrokovou míru na 1%, později na 1/2% a odmítaly vklady vůbec. To ovšem značilo další těžkou poruchu doprovázející inflaci: nešetřnost obecnstva, kterému nestojí za to, aby dostalo tak nepatrný úrok vkladový, ponechává si peníze doma a utrácí.

Částečně bylo sice tomu čeleno vypsáním 4% státní půjčky Svobody al pari. Vyloženo bylo 500 mil. korun, upsáno za 5 dní 1072 mil. korun a převzato 22. prosince 1918 500 mil., později dalších 500 mil. korun. Poněvadž však této půjčky bylo použito k platům státu, objevila se za nedlouho opět inflace.

14. Rakousko-uherská banka pokračovala mezitím v tisku bankovek. Žádost Rakouska za novou bankovkovou půjčku byla sice na náš protest zamítnuta, ale pro Maďarsko tisknuty dále miliardové obnosy. Proto připravováno úsilovně odloučení od rakousko-uherské měny.

Nejprve bylo potřebí rozhodnouti otázku, zdali mají býti prostě okolkovány bankovky, obíhající na území republiky, či má-li býti vzat zřetel na příslušnost majitele bankovek do republiky. Volen prvý, teritoriální princip jako jednoduchý a jediný možný. Druhý princip, státní příslušnosti majitele bankovek, vedl by k tomu, že by musilo býti jeho státní příslušenství vyšetřováno, a mohl mu každý nepříslušník prostě odevzdati peníze k okolkování. Z podstaty papírových peněz s nuceným oběhem pak plyne, že na osobě majitele nezáleží, nýbrž že mají nucený oběh na určitém teritoriu a mimo ně jsou zbožím.

Přiklonění se k této zásadě teritoriální předpokládalo uzavření hranic, zastavení dopravy železniční, aby nemohly býti koruny z cizozemska dováženy ke kolkování a v důsledku toho — poněvadž hospodářský život by dlouhé poruchy nesnesl — musilo býti kolkování provedeno rychle a organisováno tak, aby nevznikly poruchy nebo nepokoje.

15. To bylo tím nutnější, že současně s kolkováním měla býti zadržena polovička předložených bankovek jako 1% nucená půjčka a bylo potřebí, aby současně byly na ni vydány dluhopisy státní, pro něž volena forma vkladních listů spořitelních. Tato půjčka neměla býti výdajnou, nýbrž bankovky takto zadržené měly býti uschovány a nepuštěny do oběhu, aby inflace byla zmírněna.

Oč při léčení inflace v první řadě jde? Aby zmenšením oběživa nastalo opět úvěrní hospodaření. Úvahy, ze kterých jsem vycházel, byly tyto: Je možná papírová měna bez podkladu zlatého, avšak může jen tehdy býti zdravá, jestliže soukromoprávně nekrytých bankovek obíhá tolik, mnoho-li je potřebí k dennímu, konsumpčnímu životu, a vše ostatní, co potřebuje hospodářský život, je čerpáno úvěrem u cedulové banky. Neboť pak je oběh pružný, přizpůsobuje se rychle potřebám hospodářského života, a cedulová banka má možnost regulovati tento oběh zvyšováním nebo snižováním diskontní sazby. Její výší působí na zahraniční kurs. Bankovky na úvěrním podkladě vydané mají vedle ručení cedulové banky ještě soukromoprávní krytí, neboť jejich podkladem je směnka podepsaná třemi nebo dvěma protokolovanými obchodníky, mezi nimi zpravidla jednou obchodní bankou, jež musí uveřejňovati bilanci, takže celý blok bankovek, vydaný na základě úvěrních operací, má hospodářský základ, kdežto blok pro konsumpční oběh má svoje odůvodnění v denní potřebě, lze ho sice těžko odhadnouti, řídí se podle cen v konsumu, ale byl-li by odhadnut nízko, pomůže si život hospodářský bezpečným placením, používáním cheku i pro platy konsumpční, pro placení mezd, služného, kreditováním konsumpčním a pod. Daleko hůře je, je-li tento konsumpční blok bankovek vysoký, poněvadž působí placení hotovými v rozsáhlé míře i tam, kde by oběh statků hospodářských vyžadoval směnku, chek, poukázku obchodní. Tím pak stává se oběh bankovek nepružný, zvýšení neb snížení úrokové míry nepůsobí na oběh. Jestliže Rakousko-uherská banka vydala za 30 miliard bankovek, ale konsumpční oběh by potřeboval dvě miliardy, bylo úplně lhostejno, ustanovila-li si diskontní sazbu 1% nebo 10%, poněvadž nikdo nepřišel, aby žádal ji o úvěr, o diskont směnečný, takže — jak shora jsme uvedli — měla při 30.000milionovém oběhu za 12 milionů směnek a mohla zvýšená sazba diskontní vyhnati nanejvýše 12 milionů K z oběhu.

Chtěl jsem původně zadržeti 80% bankovek, takže by jich zůstalo v oběhu asi za 2 miliardy, provésti současně vyplácení všech platů úředníků státních cheky na jich nucená cheková konta u peněžních ústavů. Zříditi ihned novou banku cedulovou. Stát měl si vypůjčiti ve Spojených Státech 100 mil. dolarů ve zlatě, ponechati je v Americe, ale postoupiti je nové cedulové bance, aby obíhající dvě miliardy korun starých bankovek stáhla a vyměnila za svoje bankovky kryté americkou půjčkou. Tím bychom dostali zlatou měnu kulhavou, ale přece jen by byl i konsumpční blok 2 miliard kryt zlatem, a co by bylo nad to, musilo by býti čerpáno úvěrem. Bankovky by sice nebyly směnitelný za zlato, ale dobrou politikou devisovou a diskontní bylo by možno udržeti mezinárodní kurs na paritě. Příklad činnosti Rakousko-uherské banky před válkou byl skutečně svůdný. Také tam nebyla směnitelnost, byl nucený oběh bankovek, ale přece Rakousko-uherská banka od r. 1893 do r. 1914 dovedla udržeti kurs koruny na zlaté paritě svojí devisní a diskontní politikou.

U nás bylo by to snadnější, poněvadž máme velmi mnoho vývozních průmyslů (cukr, slad, pivo, lín, textilní výrobky, obuv, sklo, dříví a dřevařské výrobky, stroje a pod.) a v Československé republice je soustředěno nejméně 60% průmyslu býv. Rakousko-uherska, na teritoriu rovnajícimu se $\frac{1}{3}$ bývalé monarchie.

Abyste však devisní politika a aktivní bilance byla zajištěna, zamýšlel jsem uzavřít v cizině zápůjčku 50 mil. dolarů na nákup surovin a polotovarů resp. hotových výrobků ku reetablování průmyslu a železnic válkou položených.

Zadrženyých ca 8 miliard korun bankovek mělo býti staženo majetkovou dávkou.

16. Tento plán na radikální léčbu inflace a nápravu měny, nebylo možno provésti. V Národním shromáždění lekali se ho, že povede k těžké krisi, jestliže se nákupní síla koruny doma i kurs její za hranicemi náhle pozvedne. Byl jsem si však toho, že tato léčba vyvolá krisi, plně vědom, ale dával jsem

přednost tomuto léčení před trvalým horečnatým stavem, ke kterému vede inflace a nepořádek valutní. Zdálo se mi, že trvalá choroba s občasnými a častými krisemi, nevyhnutelnými při tomto stavu, při měnlivosti nákupní síly koruny pod tlakem kolísavého mezinárodního kursu, je pro vývoj mladého státu nebezpečnější než operace.

Plán, jak byl uskutečněn, je tedy kompromis, jehož cílem bylo zastavit inflaci, obmezit ji, povlovně ji odstraňovati a vraceti se k normálnímu stavu po etapách.

PLÁN NA OZDRAVENÍ MĚNY.

17. Dne 25. února 1919 usneslo Národní shromáždění v tajném sezení zákon, kterým byl ministr financí zmocněn, aby provedl okolkování bankovek kolkem rovnajícím se 1% jejich nominální hodnoty, aby zadržel 50% předložených bankovek, do oběhu je nevydal, nýbrž prohlásil je za státní záručitelnou zá půjčku nevyověditelnou se strany věřitele, se strany státu kdykoli splatnou, 1% záručitelnou. Poněvadž tato zá půjčka měla sloužiti jako krytí pro dávku z majetku, byla prohlášena za nezastavitelnou, nezabavitelnou, ale také za nepřevoditelnou mezi živými. Převod její byl také proto nemožný, poněvadž by při jednoprocenním úroku z této půjčky utrpěli lidé, obzvláště menší, veliké kursové ztráty při prodeji této nucené půjčky.

18. Stejným způsobem bylo z účtů girových u filiálék Rakousko-uherské banky na území československé republiky a z pokladničních poukázek vydaných u těchto filiálék zadrženo 50% na 1% úrok. Nebylo by sice potřebí převzít tyto účty a poukázky, poněvadž to nebyl oběh skutečný, nýbrž jen možný oběh budoucí. Avšak nepřevzetí těchto účtů a poukázek bylo by znamenalo immobilisaci a ztrátu pro banky, spořitelny a lidové záložny čili ohrožení vnitřního ho-